

УДК 373.3.015.31:337(450)

Огієнко Дана

ORCID 0000-0002-4513-231X

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецьких дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: dana.ogienkoo@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ ІТАЛІЇ

У статті висвітлюються особливості трудового виховання учнів у початкових школах Італії.

Мета статті – виявлення особливостей трудового виховання учнів у початкових школах Італії.

Методологія. Для реалізації мети дослідження використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, що дозволили виявити стан і перспективи дослідження, стали основою для вивчення окресленого питання та формулювання висновків наукової розвідки.

Наукова новизна. У статті висвітлено організаційно-методичні засади трудового виховання учнів у початкових школах Італії.

Висновки. Курс «Мистецтво та зображення», який викладається як обов'язкова навчальна дисципліна у початкових школах Італії має великі потенційні можливості для здійснення трудового виховання учнів. На уроках молодші школярі створюють сувеніри, подарунки, вироби до свят у різних техніках; виконують мистецькі проекти; відвідують музеї та культурні осередки, знайомляться з декоративно-ужитковими мистецтвами та традиційними ремеслами Італії. В процесі трудової діяльності відбувається формування самостійної, відповідальної, працелюбної особистості; здатної творчо виконувати завдання; допомагати іншим; дбайливо ставитися до предметів, продуктів і знарядь праці; поважати людей різних професій. На уроках «Мистецтво і зображення» вчителі використовують традиційні методи навчання (фронтальна бесіда, пояснення, інструктаж, досліди, демонстрація зразків виробів, показ учителем трудових прийомів, практичні роботи) та інноваційні технології: ігрові, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, проблемні, проектні. Основною організаційною формою навчання є урок. В залежності від цілей уроку вчителі використовують фронтальну, групову та індивідуальну форми організації навчальної роботи. Трудове виховання молодших школярів здійснюється, також, у позаурочний час під час проведення майстер-класів та навчання учнів у спеціалізованих творчих лабораторіях, які функціонують при школах. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання здійснення трудового виховання учнів у процесі позакласної роботи у початкових школах Італії.

Ключові слова: трудове виховання, трудове навчання, ручна праця, майстер-класи, творчі лабораторії.

Постановка проблеми. Проблема трудового виховання молодого покоління завжди займала важливе місце у вітчизняній педагогіці. У сучасних складних обставинах суспільного життя особливо великого значення набуває питання про підвищення ефективності трудового виховання учнів у закладах освіти. Адже, творча, працелюбна, самостійна особистість, здатна до саморозвитку, ініціативи, відповідальності формується під впливом як соціального середовища, так і в процесі трудового виховання. У зв'язку з цим постійно триває пошук шляхів удосконалення змісту, форм і методів трудового виховання учнів. Поставлені завдання потребують розробки нової концепції трудового виховання учнів національної школи, яка б враховувала сучасні умови розвитку українського суспільства й спиралась на значні позитивні здобутки закордонних країн. Адже, школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в усьому світі. Саме тому, глибоке вивчення й критичне осмислення закордонного досвіду має велике значення для оновлення системи трудового виховання учнів у сучасній українській школі.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичний аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що процес трудового виховання особистості як педагогічна проблема, був предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних педагогів: Дж. Дьюї, Т. Мора, Т. Кампанелли, Я. Коменського, Дж. Лока, А. Макаренка, Р. Оуена, Ж. Руссо, Г. Песталоцці, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Ф. Фребеля та ін.

На сучасному етапі питання трудової підготовки учнів стали предметом вивчення А. Вихруща, М. Кареліна, Г. Ковальчука, О. Коберника, М. Лемківського, О. Лихолат, С. Мазуренко, Т. Мачачи, В. Рака, Л. Семеновської, В. Сидоренка, В. Тименка, Д. Тхоржевського та ін., які розглядають загальні аспекти теорії й практики трудового виховання і навчання школярів в Україні. Закордонний педагогічний досвід здійснення трудової підготовки учнівської молоді висвітлено у працях: М. Близнюка, Т. Капелюшиної, С. Кононенко, Н. Котелянець, С. Сergyоїної, Н. Слюсаренко та ін.

Мета статті – виявлення особливостей трудового виховання учнів у початкових школах Італії.

Методологія. Для реалізації мети дослідження використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, що дозволили виявити стан і перспективи дослідження, стали основою для вивчення окресленого питання та формулювання висновків наукової розвідки.

Наукова новизна. У статті висвітлено організаційно-методичні засади трудового виховання учнів у початкових школах Італії.

Результати дослідження. Трудове виховання учнів в Італії здійснюється в процесі вивчення дисципліни «Мистецтво та зображення», яка викладається як обов'язковий навчальний предмет у загальноосвітній школі. Навчальний курс має на меті розвивати в учнів здатність творчо виражатися та спілкуватися, активно експериментуючи з техніками візуальної та аудіовізуальної мови; розуміти твори мистецтва; розвивати естетичну чутливість; формувати свідоме ставлення до культурних надбань та мистецької спадщини. Дисципліна «Мистецтво та зображення» сприяє всебічному розвитку особистості, завдяки поєднанню таких компонентів як: сенсорний (розвиток тактильних, нюхових, слухових, зорових); мовно-комунікативний (візуальне повідомлення); історико-культурний (розуміння історії, культури, релігії певної епохи через мистецтво); експресивний (творче вираження за допомогою використання різноманітних технік та матеріалів, включаючи нові технології); краєзнавчий (музеї, історико-мистецькі пам'ятки, культурні осередки даного регіону) [1, 60]. На уроках «Мистецтво та зображення» молодші школярі не тільки вчать малювати, а й займаються ручною працею: створюють сувеніри, подарунки та вироби до свят з різних матеріалів; виконують мистецькі проекти; разом з вчителем відвідують музеї, знайомлячись з декоративно-ужитковими мистецтвами та традиційними ремеслами Італії [3]. В процесі творчої діяльності, яка спрямована на виготовлення учнями виробів в різних техніках, відбувається поступове формування таких рис особистості як: працелюбство, самостійність, почуття власної гідності, відповідальність, повага до праці інших, вміння доводити розпочату справу до кінця. Викладають дисципліну «Мистецтво та зображення» в початкових школах Італії вчителі творчої діяльності чи безпосередньо класний керівник, який є авторитетом та орієнтиром для учнів, мудрецем та веде дітей до відкриття краси світу.

Традиційно, основний час уроку відводиться на виконання молодшими школярами практичних робіт, завдяки чому створюються сприятливі умови для формування наступних компетентностей: предметно-перетворювальної, комунікативної, інформаційно-пізнавальної та продуктивної діяльності. Творча діяльність дітей з такими матеріалами як папір та картон починається ще в дитячому садочку та продовжується в початковій школі. На уроці учні проводять експерименти та досліджують властивості паперу, знайомляться з історією та технологією виготовлення паперу, прийомами його обробки. Діти виготовляють з паперу вироби в техніці оригамі (класичне та модульне), аплікації різних видів, конструюють та моделюють об'ємні та площинні вироби з картону. Цікавим для молодших школярів є такий вид художньої діяльності як плетіння з паперових смужок. Діти самостійно розробляють ескізи виробів та виготовляють листівки, килимки, декоративні кошики, закладки для книг тощо. Використовуючи папір молодші школярі на уроках «Мистецтво та зображення» створюють в техніці пап'є-маше вироби об'ємної та рельєфної форми: карнавальні маски, посуд, предмети побуту, іграшки, сувеніри, предмети декору для оформлення приміщення класу, школи. Після висихання виготовленні предмети в техніці пап'є-маше учні розписують фарбами. Під час творчої діяльності з папером та картоном у молодших школярів ефективно розвивається творча уява, моторика рук, конструктивне мислення, увага, виховується зосередженість, охайність, кмітливість, працелюбство.

На уроках «Мистецтво та зображення» які присвячені техніці ліплення учні використовують такі пластичні матеріали як глину, солоне тісто та різні види пластиліну. Вчитель ознайомлює учнів з засобами виразності скульптури, видами рельєфів, прийомами та способами ліплення, які учні опановують під час виготовлення об'ємних і рельєфних виробів: ліплення тваринок, домашніх улюбленців, фантастичних істот та ін. Творча діяльність з пластичними матеріалами сприяє розвитку в учнів почуття пропорційності, мислення, уяви, художньо-конструктивних вмінь. Однією з цікавих сезонних робіт в початковій школі з художнього конструювання є виготовлення учнями композицій з плоского й об'ємного природного матеріалу. Під час такої діяльності у дітей формуються навички комбінування різних природних форм, розвивається спостережливість та індивідуальні художні здібності. Завдання присвячуються конструюванню як плоских зображень, так і об'ємних фігурок: птахів, звірів, персонажів з дитячих оповідань та казок. Значно рідше у творчій діяльності молодші школярі використовують тканину та волокнисті матеріали. Наприклад, учні залюбки створюють

композиційні зображення, листівки в техніці колаж з різноманітних за фактурою і призначенням матеріалів. У процесі виготовлення колажу вони вчаться гармонійно поєднувати різні клаптики тканини з іншими текстильними матеріалами (тасьмою, нитками, декоративним шнуром), швейною фурнітурою (гудзиками, бісером, штучними матеріалами тощо).

Потрібно зазначити, що вироби які виконують молодші школярі мають безпосереднє застосування, це можуть бути сувеніри та подарунки для рідних, елементи костюмів та атрибути до свят: Хелловін, Різдво, Карнавал, Великдень та ін. Вчителі намагаються уникати створення з дітьми предметів, які мають лише одну долю – опинитися на полиці та вкритися шаром пилу. Якщо учні хочуть зробити мамі чи татові подарунок, педагоги пропонують їм самостійно знайти цікаву ідею: закладка для книги, прикраса-оберіг, браслет, підставка для чашки та ін. Дитина, яка бачить, як мама користується річчю, яку вона зробила для неї своїми руками відчуває емоційне задоволення, і це спонукає її й надалі займатися творчою діяльністю поступово удосконалюючи свою майстерність. Слід підкреслити ще один виховний аспект творчої діяльності, а саме її суспільну цінність. Так, в Італії учні початкових класів мають можливість брати участь у різноманітних соціальних проєктах, що своєю чергою впливає на їх соціальне зростання. Вироби виготовлені в рамках таких проєктів учні продають на ярмарках, добродійних виставках та благодійних вечорах.

На уроках «Мистецтво і зображення» вчителі використовують традиційні методи навчання (фронтальна бесіда, пояснення, інструктаж, досліди, демонстрація зразків виробів, показ учителем трудових прийомів, практичні роботи) та інноваційні технології: ігрові, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, проблемні, проєктні технології, які роблять заняття цікавими та оригінальними. В залежності від цілей уроку творча діяльність учнів може бути фронтальною, груповою та індивідуальною. Стиль роботи вчителя гнучкий та може змінюватися відповідно до змісту, матеріалів і технік, які використовуються на конкретному уроці. Організуючи фронтальну роботу на уроці вчитель обов'язково враховує час необхідний для її виконання, адже молодші школярі мають різний темп роботи. Навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії учнів, навіть якщо кожен з них працює самостійно над індивідуальними завданнями. При цьому вчитель намагається так організувати діяльність молодших школярів, щоб у них була можливість обмінюватися ідеями, досвідом та допомагати один одному. Групова робота у складі малих чи середніх груп дає можливість учням долучитися до колективного способу створення виробу, їх діяльність базується на дослідженні, обговоренні та спільному конструюванні через співпрацю, контроль та взаємодопомогу. У контексті нашого дослідження важливо зазначити, що подібна робота в групах організовується і в українських початкових школах на уроках «Дизайн і технології» [4].

Велике значення в закладах освіти Італії надається створенню комфортного та безпечного освітнього середовища, саме тому уроки «Мистецтво та зображення» проводять в спеціально обладнаних творчих майстернях. Термін «майстерня», використовувався в Італії ще в середні віки для позначення місць, присвячених ремісничій діяльності. В сучасному значенні майстерня – це простір який дозволяє учням розвивати свою творчість, спостерігати, експериментувати та маніпулювати з різними матеріалами створюючи «маленькі шедеври» власними руками. Для облаштування майстерень школи запрошують фахівців з комплексного дизайну простору та інтер'єру, що дозволяє навчальному закладу отримати багатфункціональний навчальний простір та використовувати його для різних цілей. Дизайнери середовища особливу увагу звертають на поєднання кольорів в майстерні, форм і матеріалів, ретельно ставляться до підбору меблів, адже вони можуть як сприяти так і перешкоджати творчій активності та свободі пересування учнів. Майстерні поділені на окремі творчі осередки, центри за інтересами, що дозволяє створити приємне та гостинне середовище. Для того щоб задовольнити потреби учня в персоналізації та соціалізації, простір майстерні облаштовують так, щоб діти мали можливість працювати як на самоті (окремі куточки або парти), так і співпрацювати з однолітками. Обладнання та інструменти, які використовуються у майстернях початкової школи, мають сертифікати та відповідають віку учнів. Доступність матеріалів та інструментів, можливість їх використання без втручання дорослого, допомагає дитині працювати самостійно. На уроці молодші школярі працюють у спеціальній формі, якщо у класі є діти, які особливо чутливі або мають алергію на будь-який матеріал, вчитель вживає запобіжні заходи. Багато уваги приділяється освітленню майстерні (природному та штучному), якого має бути достатньо для діяльності, що виконується учнями. Вчителі з перших занять привчають учнів дбайливо ставитися до всього, що їх оточує: меблі, обладнання, інструменти, матеріали; підтримувати чистоту на робочому місці та прибирати приміщення після завершення роботи.

Трудове виховання учнів у початкових школах Італії здійснюється і в позаурочний час під час проведення майстер-класів, які організовують асоціації, музеї, майстерні, позашкільні освітні установи. Проводять такі заняття майстри, ремісники, художники – фахівці в певній галузі творчої діяльності, які розробляють тематику майстер-класів відповідно до навчальної програми початкової школи. Зазвичай, у школі одночасно проводиться декілька майстер-класів на різну тематику, у яких беруть участь діти невеликими групами. Класний керівник спостерігає за тим як працюють учні та робить записи в спеціальній картці: чи всі діти зацікавлено ставилися до роботи, чи були уважними, чи зрозуміли пояснення майстра, якого виду підтримки потребували. Майстер-класи – це можливість залучати учнів до занять ручною працею, виявляти й розвивати їх творчий потенціал, ознайомлювати з традиційними ремеслами та декоративним мистецтвом Італії, залучати до надбань світової культури.

Поширеними в початковій школі Італії є майстер-класи з рукоділля (шиття, в'язання, вишивки, ткацтва, макраме). Наприклад, майстер-клас з шиття має на меті навчити учнів навичкам ручного шиття, адже як зазначають педагоги ця діяльність нині мало практикується у сім'ях і таким чином втрачаються корисні для життя навички: шити та ремонтувати одяг. Молодші школярі, під керівництвом майстра вчаться виконувати прості ручні шви, також ознайомлюються з певними інструментами та швейним приладдям: кравецькі ножиці, ручні голки, кравецькі шпильки, наперсток, сантиметрова стрічка. В ході майстер-класу учні засвоюють правила користування інструментами, оскільки більшість швейних інструментів є небезпечними. Окрім опанування прийомами виконання ручних швів, молодші школярі навчаються створювати сувеніри, іграшки з тканини та в'язальних ниток, помпонів, виконувати плетіння зі шнурів і тасьми (закладки для книг, браслети) в різних техніках. Допомагають майстру проводити заняття асистенти, оскільки ознайомлення з технікою ручного шиття передбачає індивідуальну роботу з учнями [5].

Цікавими є майстер-класи з конструювання, в яких беруть участь не лише хлопці, але й дівчата. Так, майстер-клас з конструювання іграшки з деревини має подвійну мету: з одного боку, дати дітям можливість працювати з деревиною, матеріалом, який рідко використовується у творчій діяльності в початковій школі та ознайомитися з деякими столярними інструментами; з іншого боку, пробуджувати у дітей інтерес до народної іграшки та культурно-ігрового минулого країни, адже іграшка є не лише інструментом для гри, а ще й документом життя, часу та народів. Майстер розповідає учням про іграшки якими люди гралися у давнину та як вони змінювалися з часом. Під час практичної роботи молодші школярі конструюють власні іграшки на основі представленої моделі. Роль технічного моделювання у розвитку технічної творчості учнів початкових класів неможливо переоцінити, оскільки воно є одним із провідних засобів розвитку конструктивно-технічних здібностей, креативності, уяви, логічного і конструктивного мислення особистості [5].

В Італії поширена практика відкриття при школах творчих лабораторій (студій) з різних видів мистецтв: образотворчого, музичного, театального, літературного, також відкриваються і ремісничі майстерні. Наприклад, за підтримки організаторів проекту «Ремесла, дитяча гра» творчі майстерні почали діяти при початкових та середніх школах у Мілані. Проект був створений для навчання місцевих школярів ручної праці та згодом поширився на всі території Італії. Заняття учнів у лабораторіях ручною працею, ремеслами, рукоділлям сприяють становленню цілісної особистості, яка гармонійно поєднує потреби у розумовій та фізичній праці, здатна до саморозвитку та ініціативи. Як зазначає італійська вчителька Аріана Монтагні, учні з великим інтересом навчаються, якщо беруть участь у діяльності, яка подібна до діяльності дорослих. Мистецтво та ремесла допомагають молодшим школярам нестандартно розв'язувати проблеми, розвивати творчі здібності, уяву, фантазію. Концентруючись на певній ручній діяльності, поринаючи в творчий процес в учнів зникають виснажливі думки про оцінки, успішність, які часто є джерелом занепокоєння. Такі заняття – це альтернативний спосіб позбутися стресу, змусити працювати руки, даючи відпочинок розуму, що є ефективним анти стресом, завдяки чому емоційний стан дітей покращується [2]. Ручна праця дозволяє вчителям особливим чином «розмовляти» з молодшими школярами, не вимовляючи слів, через творчу діяльність, донести до них глибокі послання, яким судилося залишитись у їхніх серцях як цінності на все життя.

Висновки. Курс «Мистецтво та зображення», який викладається як обов'язкова навчальна дисципліна у початкових школах Італії має великі потенційні можливості для здійснення трудового виховання учнів. На уроках молодші школярі створюють сувеніри, подарунки, вироби до свят у різних техніках; виконують мистецькі проекти; відвідують музеї та культурні осередки, знайомляться з декоративно-ужитковими мистецтвами та традиційними ремеслами Італії. В процесі трудової діяльності відбувається формування самостійної, відповідальної, працелюбної особистості; здатної творчо виконувати завдання; допомагати іншим; дбайливо ставитися до предметів, продуктів і знарядь праці; поважати людей різних професій. На уроках «Мистецтво і зображення» вчителі використовують традиційні методи навчання (фронтальна бесіда, пояснення, інструктаж, досліди, демонстрація зразків виробів, показ учителем трудових прийомів, практичні роботи) та інноваційні технології: ігрові, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, проблемні, проєктні. Основною організаційною формою навчання є урок. В залежності від цілей уроку вчителі використовують фронтальну, групову та індивідуальну форми організації навчальної роботи. Трудове виховання молодших школярів здійснюється, також, у позаурочний час під час проведення майстер-класів та навчання учнів у спеціалізованих творчих лабораторіях, які функціонують при школах. Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання трудового виховання учнів у процесі позакласної роботи у початкових школах Італії.

References

1. Дисципліна «Мистецтво та зображення». URL: <https://www.icnavebrescia.edu.it/wp-content/uploads/2016/10/arte-e-immagine-completo.pdf> (дата звернення 10.11.22)
Discipline «Art and image». Retrived from: <https://www.icnavebrescia.edu.it/wp-content/uploads/2016/10/arte-e-immagine-completo.pdf>
2. Монтагні А. Користь від занять ремеслами та рукоділлями. URL: <https://www.pianetamamma.it/il-bambino/sviluppo-e-crescita/lavori-manuali-per-bambini-benefici.html> (дата звернення 15.11.22)

- Montagni A. Benefit from crafts and handicrafts. Retrived from: <https://www.pianetamamma.it/il-bambino/sviluppo-e-crescita/lavori-manuali-per-bambini-benefici.html>
3. Національні рекомендації до навчальної програми освіти першого ступеня. URL: https://www.miur.gov.it/documents/20182/51310/DM+254_2012.pdf/1f967360-0ca6-48fb-95e9-c15d49f18831?version=1.0&t=1480418494262 (дата звернення 15.11.22)
National recommendations for the curriculum of first degree education. Retrived from: https://www.miur.gov.it/documents/20182/51310/DM+254_2012.pdf/1f967360-0ca6-48fb-95e9-c15d49f18831?version=1.0&t=1480418494262
4. Огієнко Д. П. Використання інтерактивних технологій в курсі «Дизайн і технології» в початковій школі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Випуск 11 (167). С. 60–64.
Ohienko, D. P. (2020). Vykorystannya interaktyvnykh tekhnolohiy u kursy «Dyzayn i tekhnolohiyi» v pochatkoviy shkoli [Use of interactive learning technologies in the course «design and technology» in primary school]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka – Bulletin of Chernihiv State Pedagogical University named after T.G. Shevchenko*, 11 (167), 60–64.
5. Творчі майстерні. Маніпулятивна та експресивна діяльність для розвитку творчості. URL: <https://www.scuolaferriere.it/laboratori-creativi/> (дата звернення 10.11.22)
Creative workshops. Manipulative and expressive activities for the development of creativity. Retrived from: <https://www.scuolaferriere.it/laboratori-creativi/>

Ohienko Dana

ORCID 0000-0002-4513-231X

Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Arts,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukrain) E-mail: dana.ogienkoo@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL PRINCIPLES OF LABOR EDUCATION OF PUPILS IN PRIMARY SCHOOLS IN ITALY

The article highlights the peculiarities of labor education of pupils in primary schools in Italy.

The purpose of the article is to identify the peculiarities of labor education of pupils in primary schools in Italy.

Methodology. To achieve the goal of the study, a set of the theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization, which made it possible to reveal the state and prospects of the study, became the basis for studying the outlined problem and making the conclusions of the scientific research) has been used.

Scientific novelty. The article highlights the organizational and methodological principles of labor education of pupils in primary schools in Italy.

Conclusions. The course «Art and Image», which is taught as a compulsory educational discipline in primary schools in Italy, has great potential for the implementation of labor education of pupils. In the lessons, younger pupils create souvenirs, gifts, holiday products using various techniques; perform art projects; visit museums and cultural centers, getting acquainted with decorative and applied arts and traditional crafts. In the process of work, an independent, responsible, hardworking personality is formed; able to creatively perform tasks; to help others; treat objects, products and tools with care; respect people of different professions. In the «Art and Image» lessons, teachers use traditional teaching methods (frontal conversation, explanation, instruction, experiments, demonstration of product samples, teacher's demonstration of labor techniques, practical work) and innovative technologies: game, information and communication, interactive, problem-based and project-based. The main organizational form of education is the lesson. Depending on the goals of the lesson, teachers use frontal, group and individual forms of organization of educational work. Labor education of younger schoolchildren is also carried out outside of school hours during master classes and training of pupils in specialized creative laboratories that operate at schools. The conducted research does not cover all aspects of the mentioned problem. Further study is required for the implementation of labor education of pupils in the process of extracurricular work in primary schools in Italy.

Keywords: labor education, labor training, manual labor, master classes, creative laboratories.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Т. В. Скорик**